

Семез А.А.
кандидат педагогічних наук, доцент
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

В українському суспільстві в умовах демократизації, відкритості, побудови громадянського суспільства все більшої уваги фахівців різного профілю привертає **актуальна** проблематика, пов'язана з адаптаційними ресурсами людини як суб'єкта діяльності, спілкування і пізнання.

Мета роботи полягає у визначенні теоретичних аспектів професійної адаптації соціального працівника.

Проблема адаптації – одна з фундаментальних міждисциплінарних наукових проблем, яка вивчається на соціально-економічному, педагогічному, медико-біологічному рівнях.

Вже саме визначення поняття «адаптація» є складною філософсько-методологічною проблемою. Як показав О.Б. Георгієвський [1], на основі порівняльного аналізу великої кількості визначень адаптації, всі дефініції цього поняття адаптації можуть бути об'єднані в наступні три групи: 1) так звані тавтологічні визначення, в яких поняття адаптації інтерпретується як буквальний переклад латинського «adapto» (adaptio) в значенні пристосування організму до середовища, тобто «адаптація – це процес і результат пристосування будови і функцій організму (особин, популяцій, видів) і їх органів до умов середовища»; 2) визначення через «головну ознаку». Тут адаптація визначається через вираження ключового аспекту структурно-функціональної організації індивіда. Ці ключові аспекти виділяються на наступних рівнях: біохімічному, морфологічному, фізіологічному, поведінковому; 3) полісемантичні визначення, які підкреслюють багатозначний, багатоаспектний характер самого явища

адаптації і, перш за все, виділення адаптації як процесу і адаптації як результату.

О.Б.Георгієвський пропонує своє, більш узагальнене визначення поняття адаптації, обґрунтовувавши його безумовні переваги: адаптація є особлива форма віддзеркалення системами дії зовнішнього і внутрішнього середовища, що полягає в тенденції до встановлення з ними динамічної рівноваги [1, 27].

Нам же ближче наступне формулювання, яке дає А.О.Реан: «Адаптація – це процес і результат внутрішніх змін, зовнішнього активного пристосування і самозміни індивіда до нових умов існування» [2].

Завдяки адаптації складаються можливі прискорення оптимального функціонування організму, особистості в незвичній обстановці.

Регуляторами адаптації є: мотиви, знання, навички та вміння, воля, здібності.

Адаптаційний процес характеризується двобічністю. У ньому, з одного боку, з'являються нові можливості та одночасно перебудовуються старі. Збереження ефективності діяльності проходить завдяки готовності до звикання до інших ситуацій. Здатність до адаптації виражається не тільки в пристосуванні до обставин, що змінюються, а й формуванні фіксованих способів поведінки, які допомагають долати різнопланові і гострі труднощі, і при цьому збереженні своїх внутрішніх установок, переконань, залишатись стійким і тримати рівновагу.

Професійна адаптація як специфічний вид адаптивних процесів особистості є двовекторним процесом і розглядається в єдності активного і пасивного, продуктивного і репродуктивного, змінюваного і змінюючого.

Здійснений аналіз сучасних підходів вивчення сутності професійної адаптації особистості дозволяє стверджувати, що професійна адаптація носить багатофункціональний характер. По-перше, вона є необхідною умовою і, одночасно, засобом оптимізації взаємодії людини з професійною діяльністю і професійним середовищем. По-друге, вона сприяє розвитку

людини і є складовою частиною професійного розвитку особистості. По-третє, вона є необхідною при оволодінні людиною будь-якою професійною діяльністю. Професійна адаптація виявляється в оволодінні людиною ціннісними орієнтаціями в рамках даної професії, усвідомленні мотивів і цілей у ній, зближення орієнтирів людини і професійної групи на основі підготовленості до професійної діяльності [3; 4; 5; 6; 7; 8].

Важливу роль в адаптації соціального працівника відіграє мотивація, самооцінка, самоствавлення і професійна Я-концепція.

Мотиваційна сфера, мотиви виступають як спонукальні сили, спрямована діяльність, активність особистості, яка протікає у зовнішньому предметному і соціальному середовищі, а також має нерозривну з нею внутрішню емоційно-сміслову сторону.

Зокрема, в контексті професійної адаптації особистості виділяють мотивацію успіху та мотивацію страху невдачі. [2].

Я-концепція – це узагальнене уявлення про самого себе, система установок щодо власної особистості або, як ще можна сказати, Я-концепція – це «теорія самого себе». Професійна Я-концепція особистості може бути реальною і ідеальною. Реальна Я-концепція – це уявлення особистості про себе, про те, «якою я є». Ідеальна (ідеальне «Я») – це уявлення особистості про себе відповідно до бажань («яким би я хотів бути»). Неузгодженість між реальним і ідеальним «Я» може стати джерелом серйозних внутрішньоособових конфліктів, а з іншого – джерелом професійного самоудосконалення особистості та прагнення до розвитку.

Самооцінка відноситься до центральних утворень особистості, її ядра і в значній мірі визначає соціальну адаптацію особистості, є регулятором поведінки і діяльності. Хоча, звичайно, слід усвідомлювати той факт, що і саме формування самооцінки відбувається в процесі діяльності і міжособової взаємодії, під впливом соціуму. Самооцінка є поняттям більш приватним порівняно з поняттям «самоствавлення». Самоствавлення описує загальну спрямованість і «знак ставлення людини до самої себе. Самооцінка є

конкретним оцінним виразом самоствалення, що часто представляється навіть і кількісно.

Результатом професійної адаптації соціального працівника є професійна адаптованість, яка характеризується: позитивним психоемоційним станом фахівця; готовністю його до професійної діяльності, що виражається у: позитивній внутрішній мотивації професійної діяльності, професійній готовності до реалізації навчальної, наукової, методичної та організаційно-виховної роботи, позитивним ставленням до професійного оточення; позитивною професійною Я-концепцією.

Отже, добре адаптованою людиною вчені вважають ту людину, в якій продуктивність праці, здатність насолоджуватися життям і психічна рівновага не порушені. У процесі адаптації змінюється не тільки особистість, а й середовище, у результаті чого між ними встановлюється взаємовідносини адаптованості.

Література

1. Георгиевский А.Б. Эволюция адаптации (историко-методологическое исследование). / Александр Борисович Георгиевский – Л.: Наука, 1989. — 189 с.
2. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / Артур Александрович Реан, Азат Ришатович Кудашев, Александр Аркадьевич Баранов — СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2006. – 479 с.
3. Ащепков В.Т. Профессиональная адаптация преподавателей высшей школы: проблемы и перспективы. / Виталий Тимофеевич Ащепков — Ростов-на-Дону, 1997. — 144 с.
4. Мороз А.Г. Адаптация молодого учителя. — Киев, 1990.
5. Насырова Г.И. Процесс профессиональной адаптации будущих учителей // Формирование социально активной личности учителя. — М.: МГПИ, 1985. — С.58-63.

6. Редлих С.М. Педагогические основы социально-профессиональной адаптации учителя. — Автореф. дисс. ... доктора пед. наук. — Москва, 1999.
7. Учитель: крупным планом. Социально-педагогические проблемы учительской деятельности /Под ред. С.Г. Вершловского. — СПб.: СПбГУПМ, 1994. — 132 с.
8. Шиян О.А. Послеуниверситетский тренинг учителей в США: новые ориентиры// Педагогика. — 1996. — № 1. — С. 104-108.